

Iktatószám

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Osztályozás

728.3

Szerző

Cím

Pest legöregebb házai.

Hely

Idő

'1914'

Forrás:

Az Ujság

Személy

Bp.

1914 11/19

Helyszám

Pest legöregebb házai.

— Saját tudósítónktól. —

Néhány kiadás sétán megpróbáltuk számbavenni Pest (s nem Buda) legöregebb házait. Szép nyugalmas helybenüléssel, levéltárt, telekkönyvet bujva, amugy se lehetne, s ha lehetne, csak hónapok alatt sikerülne kikotorni, hogy melyek Pest legöregebb magánépületei. S ugyan jó utakat kell megjárni, hogy összekaparászsza az ember, a mi emléknek mutatkozik itt, a Belvárosban és annak közelségében a régi Pestből. Budán beh másképp megy a dolog!

A Várban szinte csupa agg házakat találunk, melyek kapuja már messziről kiáltozza, hogy egy-, két-, négyszáz év látható rajta. Ugyanigy a Vízvárosban. Kaeskarings szűk utcáin apró házak rendje sorra a barok időkről regél, de találódik sűrűn vénebb ház is. Tul a Dunán, a budai részen tehát sokadalma van még az agg házaknak s ezek kora szinte könnyebben is meghatározható, mint a pesti házaké. Azok jellegzetesebbek, korfestőbbek és inkább megmaradtak eredeti formájukban. A mint hogy maga az egész Buda is, a török hódoltság után újra rendezkedve, kerülte el a változatosságot és máig megőrizte tizennevezedik századi képét. Nem így Pest.

Száz évvel a török kiűzése után a poraiból újraéledt Pestnek 1758-ból való térképe, tehát mindössze százötven év előtt való térkép, ugy mutatja a várost, hogy állanak még a falai a Vámház-körut, Kálvin-tér, Muzeum- és Károly-körut s a Deák Ferenc-utca belvárosi házai

helyén. 1789-ig állott még a Váci kapu, a mai Gizella-tér felé és 1792-ig a Kecskeméti kapu a Kálvin-térre. Ezeknél jóformán vége volt a városnak. A mi apró házikó a város falán tul akadt, pár esztendőre készült és hamar formát cserélt.

Pest tehát százötven év előtt a mai Belváros volt, s ebben is óriási üres telkek, a falak mentén pedig roppant pusztaságok sóhajtoztak jólelkű emberek után, a kik netán ingyen elvállalnák a házhelyet. Ház mégis több volt akkor ezen a Pesten, mint a belőle lett mai Belvárosban.

Száz évvel később, Pestnek 1854-ből való térképe már óriási változást mutat. A mai nagy-körutakig és sokfelől azokon tul nőtt ki a város. Mocsarak, szántók, veteményes kertek helyén házsorok bukkantak fel. Közbe azonban a nagy árvíz 1838-ban 2281 házat döntött le a pesti oldalon és csak 1147-et hagyott valamelyest épen. Nagyidejű, agg házakról, olyanokról, a milyenek a Várban, vagy akár csak a Vízvárosban is akadnak, Pesten így nem lehet beszélni. Jó ha százötven esztendőre tekinthet vissza az az egy-két belvárosi ház, a melyek kétségtelenül barokk-korbeliek, nagyobb része ezeknek is csak valamivel idősebb száz évnél és Pest legöregebb házai inkább azok már, a melyek a Belvárosban s nagyobb számmal a Lipótvárosban József nádor építő-bizottságának serkentésére és felügyelete alatt 70—100 éve épültek. Ezek is szörnyen megfogyatkoztak az utolsó öt-hat esztendőben és naponként rohanva fogy a számuk. Több érdekes és művészi ház helyén mostanság is folyik az építkezés. Oly fiatal a városunk, hogy az előkelő Muzeum- és Ester-

(Idő) házy-utczáról a Koszoru 1863-ban (csekély ötven év előtt!) így irhatott: »Pest egyik legrondább tájéka...«

Fixirozni a legöregebb pesti házak életkorát többnél, a legidősebbeknél, egyszerűen lehetetlen, másoknál pedig csak teméntelen levéltári kutatás s a szépítő-bizottság irathalmainak átszemelése után lehetne. Kormeghatározó azonban a stílusuk. Legöregebb házak a barokk-jellegűek, s a múlt század első harmadában készültek a klassziczizáló kapuju, homlokzatu vagy díszítési házak. Így vesszük rendre őket.

Legszebb s valószínűleg a legidősebb barokk-stíli ház Pesten a Kötő-utca 10. számú ház, az

egykor Brabovszky-kuria. Talán az egyetlen ház a pesti Dunaparton, a mely kibirta a nagy árvizet. Pedig, mint a falán lévő árvizmutató tábla bizonyítja, félig vízben állott ez a ház ama rémitő napokon. A szájhagyomány szerint török kolostor állott hajdan a ház helyén s annak köveit felhasználták az épületnél. A szolid, finom ivű barokk-kapu pillérei emberformában végződnek, a melyek az erkélyt tartják. Az oromzat szobrászati díszítéssel ékes.

Hasonló típusu, de szerényebb művészettel készült a Barz-utca 10. szám alatt lévő Almássy grófi palota, melyben most Batthyány Elemér gróf lakik. Harmadik testvérüljön e kuriához a Mocsonyi-család kuriája a Veres Pálné-utca 8. szám alatt. A kapu pillérei fölött konzolon urnák s a kapuiv közepén a családi ezimer. A XVIII. századi Pest egyik legszebb építészeti emléke az egykori Heckenast-nyomda épülete, Egyetem-utca 4. szám alatt, a mai Franklin-Társulat háza. Szép barokk kapuja s erkélye van s a homlokzat középső szakát választó parkányon Széchenyi, Kazinczy, Zrinyi,

Vörösmarty és Teleki fejszobra

A *Kossuth Lajos-utca* 3. szám alatt lévő Pálffy-házat *Pollák Mihály*, a Nemzeti Múzeum tervezője építette. Erkélyének vasrácsa is annak a kornak legfinomabb műveiből való. Régi a *Szép-utca* 3. számú ház, melynek tulajdonosa a két év előtt elhalt külö czkődő gavallér: *László László* volt. Egykoru a vele szemben lévő hallgatólag *G. Öry-palota* és a *Szápáry-palota* (*Szép-utca* 6.). Ez utóbbit szintén *Pollák Mihály* építette klasszicizáló stílusában. Az első emelet három ablaka fölött két-két stilizált szárnyas oroszán van. A palota kapuja empire stíli.

A *Váci-utca* 19. számú háznak nincs művészi értéke, de annál nevezetesebb a történelmi érdekessége. Ebben a házban (egykori *Keppel-ház*) halt meg 1830 november 21-én *Kisfaludy Károly* és 1855 november 10-én *Vörösmarty Mihály*. Ugyancsak nem művészi, hanem történelmi szempontból nevezetes az egyetem-utcai *Károlyi-palota*, a melyet *Károlyi György* gróf építtetett 1832—40 közt.

A *Teleki-palota* a Szervita-téren klasszicizáló motívumokkal díszes. A telek 1783-ban került a *Telekiék* birtokába. Negyven évvel azelőtt *Landmünzer Gáspár* «zimeres korcsmáros» volt. Érdekes régi ház a palotával szemben levő sarokház is zart erkélyével és a *Kristóf-tér* 7. számú ház kapufölötti szobordíszével. A *Koronaherceg-utca* 3. sz. alatt levő egykoron *Trattner*-, *Károlyi*-, aztán *Pálffy-ház* szintén a Belváros legrégebb házai közül való. Ezt az óriási telket 1696-ban 50 frton vette meg *Kalcher Máttyás* kőmives és városi tanácsos.

Nevezetes, barok-kapujú, ház a *Koronaherceg-utca* 12. számú *Orczy-ház*. Három telek tartozott egykor az udvarához. 1717-ben vette az elsőt *Orczy István* báró, a jászkunok főkapitánya. Az utolsó telekrészt 1745-ben szerezte a vitéz ur s ekkor 100 arany érő áldomást kellett fizetnie a régi tulajdonosnak. Ebben a házban lakott 1770 körül *Orczy Lőrincz* báró, az ószi bölcs. Gyakori vendégei voltak *Bessenyei*, *Báróczy*, *Barcsay* s a többi testőrő. All még udvarán az agg szederfa, melynek árnyékában délutánonkint eltrécseltek a nemes urak.

Hatalmas árkádos udvara van a *Koronaherceg-utca* 6. számú háznak, a mely egykor *Pyrker* értéké volt. A *Váci-utca* legöregebb házai a 44, 48 (*Cziráky-palota*), 54, 57, 69 és 80. számú házak.

A *Régi posta-utca* 15. számú ház a XVIII. század utolsó éveiben készíltetett, klasszikus reminiszocenziákkal. Az ablakok alatti falterületeket mitológiai gipszöntvények töltik ki. (*Léda*, *Merkur*, *Kronosz*.) Ilyen klasszikus emlékek díszítik a *Deák Ferencz-utca* 21. számú hávat is.

Barok-forma a *Redtanoda-utca* 10. számú kis emeletes ház. Ablakai fölött finom virágfüzér. A *Szerb-utca* legöregebb házai a 17. és 19. szám alattiak, de építészeti érdekesség semmi sincs rajtuk.

A *Ferencváros* felé átlépve a Belváros határát, csak két érdekesebb öreg ház állit meg: a *Kálvin-tér* 9. szám alatt levő barokstilű ház, kapuja fölött két nyugvó oroszán-alak és a *Ráday-utca* 6. számú földszintes ház az ablakfeletti ivterek virágdíszítményeivel s a két sarokablak fölött egyfejű sással.

A *Múzeum-körut* legöregebb háza a 11. számú (*Révay bárói palota*) barok kapujával. A *Károlyi-köruton* legöregebb házak az 1. számú (*Vigyázó grófé*), az 5. számú (attikája szobordíszes), a 11. és 15. számú. Aztán a sivar *Orczy-ház*, a mely

empire volna. A klasszicizáló kor egyik legérdekesebb épülete a *Deák-tér* 1. számú ház, a két török-ház, a mint hajdan neveztek az attikájában levő két törökről.

A Lipótvárosban seregével akad még a mult század első harmadából való, művészi szempontból is érdemes ház. Ilyenek: *Sas-utca* 3. és 5. alatt (ez utóbbinak kapu-rostélya is érdekes mű), a *Nagykorona-utca* 3., 11. és 18. alatt, a *Bálvány-utca* 20. számú ház (*Prónay* Dezső báróéké). Ez utóbbinak hátsó udvarán a «regi Pest» egyik legszebb szoborműve: *Flóra*, *Dunaiszky Lőrincz*, a mult század harminczas éveiben működött művészünk alkotása.

A *Váci-körutra* és az *Erzsébet-térre* néző *Marokói ház* a mult század első éveiben már állott, mert 1806-ban, mikor a *Rondella* szüknek bizonyult a német színészeknek, a helytartótanács ebbe a házba készílt áttelepíteni a színházat. Az *Erzsébet-térre* nyíló homlokzati rész klasszikus formájú díszítésekkel van megrakva. A *Váci-köruton* öreg házak még a 6. és 12. szám alattiak.

A Lipótváros legnevezetesebb öreg háza, művészi szempontból, a *Mária Valéria-utca* 19. számú empire stílusú ház. Az első és második emelet ablakközeiben szép szoborművek vannak és a jobbfelöli szélsőn rajta a művész neve is: *Fecit Huber*. Ez a *Huber* (József) pedig pozsonyi születésű derék művész volt, a ki Bécsben és Párisban is dolgozott. Ő készíltette a *Wurm-udvar* oszlopfejeit és trófeumait is. A hatalmas *Wurm-udvar* a mult század harminczas éveiben pesti látványosság volt. Itt tartották összejöveteleiket *Lovassy László*, a mártír és elvbarátai. E miatt esztendőig rendőri felügyelet alatt volt a ház.

A *Lloyd* és a rendőrfőkapitányság épülete (ez hajdan a híres *Európa-szálló*) a mult század eleji építő modornak jellegzetes példányai. Az utóbbi empire homlokzatu.

A *Nádor-utca* legöregebb s így legszebb háza a 2. számú, hármas-ablaku empire-elrendezésű ház. Kapuja fölött oroszánon nyargaló hárfás amorett s a hármas ablakok fölött szárnyas oroszlánok. A 9. számú ház ebben az utcában szintén hármas ablaku, de az igazi érdekessége belül van, a kapucsarnokban. Ennek négy fülkéjében egy-egy hatalmas női szobor áll. Mindegyik koszorut tart a kezében, az egyik meg szőlőfürtöt emel ajkához.

Külsejükben nem sok látnivalót mutatnak, de korokra igen tisztetek a *Fürdő-utca* 1., a *József-tér* 1. számú házak és a *Dorottya-utczában* Pest legrégebb szállodája: a *Magyar király*.

Végül, tul a városon, a *Rákoson*, áll egy elhagyott szép kastély, a *Gizella-kastély*, melyben a monda szerint *Mária Terézia* is lakott. Ez a barok-kor egyik legszebb emléke Pesten. S ezzel vége is Pest legöregebb házai jegyzékének.